

*Мср Јелена Чановић Спасојевић, асистенткиња
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0001-9076-7990*

*Прегледни научни рад
УДК: 366.1:658.8(430)(497.11)
DOI: 10.46793/XXMajsko2.697CS*

НЕМАЧКИ ЗАКОН О ДУЖНОЈ ПАЖЊИ У ЛАНЦИМА СНАБДЕВАЊА И ЊЕГОВ УТИЦАЈ НА ДОБАВЉАЧЕ – ПРИВРЕДНЕ СУБЈЕКТЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ*

Резиме

Немачки закон о дужној пажњи у ланцима снабдевања, који је ступио на правну снагу 1. јануара 2023. године, установљава обавезе корпоративне дужне пажње за немачка привредна друштва која имају преко 1.000 запослених ради спречавања повреде људских права и животне средине у области сопственог пословања, али и пословања њихових директних и индиректних добављача. Наметање овакве екстратериторијалне обавезе условљава сарадњу ових немачких привредних друштава и њихових добављача у ланцу снабдевања. У раду су анализирани најважнији аспекти немачког Закона, однос немачких привредних друштава и добављача, као и њихова сарадња ради испуњења конкретних, законом прописаних обавеза дужне пажње: анализе ризика, превентивних и корективних мера и жалбеног поступка. У закључним разматрањима, бавили смо се разлозима за усклађивање пословања немачких добављача – привредних субјеката из Републике Србије са захтевима који произилазе из обавеза корпоративне дужне пажње.

Кључне речи: *обавезе корпоративне дужне пажње, ланац снабдевања, људска права и животна средина, добављачи.*

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2024. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

1. Уводна разматрања о најважнијим аспектима немачког Закона о дужној пажњи у ланцима снабдевања

Немачки Закон о обавезама корпоративне дужне пажње ради спречавања кршења људских права у ланцима снабдевања¹, за који се у литератури користи скраћени званични назив Закон о дужној пажњи у ланцима снабдевања² (у даљем тексту: немачки Закон или ЗДПЈС), а који је ступио на правну снагу 1. јануара 2023. године, односи се на привредна друштва у Немачкој изнад одређене величине (од 2023. године са најмање 3.000 запослених у Немачкој, а од 2024. године са најмање 1.000 запослених у Немачкој) и установљава обавезу да ова привредна друштва поштују одређена заштићена људска права и обавезе према животној средини у својим ланцима снабдевања.³

Немачки Закон успоставља обавезу корпоративне дужне пажње за немачке компаније (користићемо израз привредна друштва у даљем излагању) како би се спречиле повреде људских права и животне средине у њиховим ланцима снабдевања. Законодавац се претежно водио територијалним принципом, па се под немачким привредним друштвом, без обзира на облик и правну форму, подразумевају сва привредна друштва која имају своје главно седиште, главно место пословања, управу, статутарно седиште или огранак у Немачкој.⁴ Сходно томе, овај закон се примењује и на привредна друштва регистрована у другој земљи, нпр. Републици Србији, која би испуњавала неки од наведених критеријума у Немачкој.⁵ Дакле, само пословање са немачком компанијом, односно дистрибуција производа и услуга на немачко тржиште не значи

¹ Gesetz über die unternehmerischen Sorgfaltspflichten in Lieferketten, SRN, Bundesgesetzblatt Jahrgang 2021 Teil I Nr. 46, ausgegeben zu Bonn am 22. Juli 2021. https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBl&jumpTo=bgbl121s2959.pdf#_bgbl_%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl121s2959.pdf%27%5D__1712308777965, Act on Corporate Due Diligence Obligations for the Prevention of Human Rights Violations in Supply Chains https://www.bmas.de/SharedDocs/Downloads/DE/Internationales/act-corporate-due-diligence-obligations-supply-chains.pdf?__blob=publicationFile&v=3

² Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz (LkSG), https://www.bafa.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/Lieferketten/2023_12_zusammenarbeit_lieferkette.html, Act on Corporate Due Diligence Obligations in Supply Chains, <https://www.csr-in-deutschland.de/EN/Business-Human-Rights/Supply-Chain-Act/supply-chain-act.html>

³ Bundesamtes für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle (BAFA), Zusammenarbeit in der Lieferkette zwischen verpflichteten Unternehmen und ihren Zulieferern, Die wichtigsten Fragen und Antworten für KMU, 2023, стр. 1, https://www.bafa.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/Lieferketten/2023_12_zusammenarbeit_lieferkette.html

⁴ Чл. 1 немачког Закона о дужној пажњи у ланцима снабдевања (ЗДПЈС).

⁵ На пример, на немачки огранак привредног друштва регистрованог у Републици Србији, са одговарајућим бројем запослених у Немачкој.

аутоматски да страном привредно друштво које је уговорни партнер немачком привредном друштву подлеже деловању ЗДПЈС. Према појам "огранак" није прецизно дефинисан у ЗДПЈС, уопштено се под тим појмом подразумева одвојено место пословања, које је правно и економски независно од матичног привредног друштва, има посебно додељену сферу одговорности и има намеру да послује у дужем временском периоду.⁶

Циљ ЗДПЈС је заштита међународно признатих људских права, укључујући и права животне средине⁷, путем наметања екстратериторијалних обавеза немачким привредним друштвима како би се поштовала та права.⁸ На тај начин, немачки законодавац успоставља директну одговорност привредних друштава за кршење обавеза дужне пажње које су прописане ради спречавања повреде заштићених људских права.⁹

Предмет обавеза дужне пажње привредних друштава су ризици који су унапред дефинисани законом, а који представљају ситуације у којима постоји довољна вероватноћа кршења законом прописаних забрана у вези са људским правима и заштитом животне средине, на основу стварних, чињеничних околности¹⁰. Другим речима, привредно друштво није одговорно за повреду права, већ за недостатак дужне пажње у вези са ризицима који могу довести до те повреде. У том смислу, правна природа обавеза дужне пажње привредног друштва, која је предвиђена немачким Законом, могла би се посматрати као облигација средства¹¹, јер је њен циљ спречавање или смањење ризика за повреду људских права или животне средине, односно заустављање повреде обавеза дужне пажње, тј. повреде заштићених права.¹² Заштићена права, у

⁶ Центар за политике еманципације, Често постављена питања о немачком Закону о дужној пажњи у ланцу снабдевања (ЗДПЈС), стр. 1, http://www.industrijskisindik.org/userfiles/file/Cesto_postavljena_pitanja_o_nemackom_zakonu_o_duznoj_paznji_u_lancima_snabdevanja.pdf

⁷ Еколошко право и право животне средине се у неким радовима користе се као синоними. Уп. Томић, Љ., *Еколошко-правни аспекти новог немачког Закона о корпоративној дужности пажње у ланцима снабдевања – испитивање дејства на правне субјекте у Републици Србији*, Страни правни живот, год. 67, бр. 2/2023, стр. 211-227. О другачијим схватањима вид. Лукиновић, М., Јовић, В., *Еколошко право*, Београд, 2021, стр. 31. О праву животне средине као дисциплини вид. Николић, Д., *Право животне средине као научна и наставна дисциплина*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 3/2011, стр. 299-311. Из терминологије коришћене у ЗДПЈС били смо ближи термину „право животне средине“ који користимо у овом раду.

⁸ Томић, Љ., *нав. чланак*, стр. 214.

⁹ Исто.

¹⁰ Чл. 2, ст. 2 ЗДПЈС

¹¹ Из званичног образложења ЗДПЈС: „Закон заснива облигацију средства, али не и облигацију циља, нити прописује одговорност за дате гаранције“, *Regierungsbegründung BT – Drs. 19/28649*, стр. 2, према Томић, Љ., *нав. чланак*, стр. 218.

¹² Вид. чл. 3, ст. 1 ЗДПЈС

смислу немачког Закона, представљају она која произилазе из конвенција о заштити људских права набројаним у Анексу истог закона¹³, при чему се посебно и таксативно издвајају забране¹⁴ (уз додатно опште правило¹⁵ о забрани кршења људских права) чије само угрожавање (у смислу постојања ризика да дође до повреде забране) представља повреду обавезе дужне пажње у контексту Закона.

Према ЗДПЛС, ризиком за људска права сматра се „ситуација у којој, на основу чињеничних околности постоји довољна вероватноћа“¹⁶ повреде неке од предвиђених забрана¹⁷: забрана запошљавања детета; забрана најгорих облика дечијег рада за децу млађу од 18 година; забрана запошљавања лица на принудном раду; забрана свих облика ропства, обичаја сличних ропству, кметства или других облика вршења доминације или угњетавања на радном месту; забрана непоштовања обавеза заштите на раду важећих према законским прописима места запослења; забрана непоштовања слободе удруживања; забрана неједнаког третмана при запошљавању; забрана ускраћивања правичне накнаде за рад; забрана изазивања штетних промена у земљишту, загађења воде, загађења ваздуха, штетних емисија буке или прекомерне потрошње воде; забрана противправног принудног исељења и забране противправног одузимања земљишта, шума и вода; забрана ангажовања или коришћења приватних или јавних снага безбедности за заштиту пројекта предузећа; као и забрана чињења или противправног нечињења, које у претходним забранама није наведено, а којим се „директно и на посебно озбиљан начин“ може нарушити заштићено право и „чија је противправност очигледна на основу разумне оцене свих релевантних околности“. Ризиком за животну средину, у истом контексту, сматрају се следеће забране¹⁸: општа забрана изазивања штетних промена у животној средини; забране које се односе на злоупотребу живе; забране које се односе на недозвољену производњу и употребу хемикалија (дуготрајних органских загађивача); као и забране у вези са опасним отпадом.

У случају неизвршавања обавеза дужне пажње у односу на ризике који могу довести до повреде људских права и животне средине, односно у случају кршења наведених забрана, Законом су предвиђене санкције. Обзиром да се из одредаба ЗДПЛС може разумети да је он усмерен на превентивне ефекте

¹³ Чл. 2, ст. 1 ЗДПЛС .

¹⁴ Чл. 2, ст. 2, тач. 1-11 ЗДПЛС.

¹⁵ Чл. 2, ст. 2, тач. 12 ЗДПЛС којим је прописана „забрана чињења или противправног нечињења изван обима тачака 1 до 11 којим директно и на посебно озбиљан начин може да се наруши заштићено право и чија је противправност очигледна на основу разумне оцене свих релевантних околности“.

¹⁶ Чл. 2, ст. 2 ЗДПЛС.

¹⁷ Чл. 2, ст. 2, тач. 1-12 ЗДПЛС.

¹⁸ Чл. 2, ст. 3, тач. 1-8 ЗДПЛС.

спречавања повреда људских права и животне средине, управни надзор и прописане управне санкције чине се као одговарајуће правно средство, пошто је њихова главна сврха у немачком правном систему да спроведу (безбедносне) одредбе и спрече настанак штете.¹⁹ С тим у вези, Федерална канцеларија за привреду и контролу извоза (БАФА) је немачка институција која је одговорна за управни надзор поштовања обавеза прописаних немачким Законом. БАФА има овлашћење да изда посебне забране како би се спречиле повреде обавеза, а у случају да не дође до усаглашавања, може наметнути, између осталих, повремене новчане казне до износа од 50.000 евра²⁰, а када је изречена казна већа од 175.000 евра, немачка компанија такође може имати забрану учешћа у уговорима о јавним набавкама у периоду од једне до три године²¹.

2. Однос немачких привредних друштава и њихових добављача

Глобализација светске економије учинила је да је свет постао у великој мери интегрисан и међуповезан.²² Иако такво повезивање има своје изразито позитивне аспекте, један од негативних аспеката који захтева нарочиту пажњу односи се на ризике кршења људских права у ланцима снабдевања. Ланац снабдевања представља целокупан процес производње и продаје робе и услуга. Он повезује привредне субјекте, и као такав, чини комплексну везу између компаније и њених добављача, при чему подразумева низ корака које је потребно предузети како би се сирови материјал претворио у производ или услугу, те како би се, коначно, производ или услуга пласирали на тржиште.²³ Ланци снабдевања доносе велику корист компанији кроз интегрисане и

¹⁹ Ако привредно друштво прекрши обавезе које произилазе из ЗДПЈС, оно чини управни прекршај (чл. 24 ЗДПЈС). Насупрот томе, не постоји одредба за кривичну одговорност. Ово је делимично резултат чињенице да у Немачкој, за разлику од бројних других јурисдикција у Европи, привредна друштва не подлежу кривичној одговорности. Будући да се ЗДПЈС првенствено односи на привредна друштва, не би постојало лице за које би се могла везати кривична одговорност.

²⁰ Чл. 23 ЗДПЈС.

²¹ Чл. 22 ЗДПЈС.

²² Чановић Спасојевић, Ј., Спасојевић, Н., *Дужност пажње и одговорност у ланцу снабдевања у контексту сузбијања трговине људима - упоредноправна анализа и анализа домаћих прописа са предлогом за побољшање домаћег законодавног оквира*, Удружење „Астра - акција против трговине људима“, Београд, 2022, стр. 6.

²³ Исто.

разноврсне ресурсе, смањене логистичке трошкове, побољшану производну ефикасност и висок квалитет производа или услуге.²⁴

Ланац снабдевања у смислу ЗДПЈС односи се на све производе и услуге немачког привредног друштва, односно обухвата све кораке како у земљи, тако и у иностранству који су неопходни за производњу производа и пружање услуга, почевши од експлоатације сировина до испоруке крајњем купцу.²⁵ Као такав, ланац снабдевања се односи првенствено на активности немачких привредних друштава у области сопственог пословања, али и на активности њихових директних и индиректних добављача.

Из перспективе немачког привредног друштва, на кога се непосредно односе обавезе из ЗДПЈС, дужна пажња је систематски и свеобухватан процес процене и управљања различитим ризицима и одговорностима повезаним како са сопственом производњом и дистрибуцијом робе и услуга, тако и са набавком робе или услуга од произвођача, добављача или другог уговорног партнера. Дужна пажња представља кључни аспект управљања ланцем снабдевања, а њени циљеви су да се обезбеди транспарентност, усклађеност и одрживост у целом ланцу снабдевања. Међутим, обавезе дужне пажње су степеноване, обзиром да законодавац разликује одговорност за активности немачког привредног друштва, директног и индиректног добављача.

У области сопственог пословања, улога немачког привредног друштва је најзахтевнија у смислу највише постављеног стандарда у погледу обавеза дужне пажње, који је потребно применити на сваку активност производње и коришћења производа и пружања услуга, без обзира да ли се обавља на локацији у земљи или у иностранству²⁶. Такав приступ, законодавац је одредио и за привредна друштва која су у саставу консолидоване групе, ако матична немачка компанија врши одлучујући утицај на консолидовано привредно друштво.²⁷ Када су у питању директни добављачи, немачко привредно друштво такође је подложно високим стандардима када су у питању обавезе дужне пажње које се односе на пословање директних добављача. Директним добављачем у смислу ЗДПЈС сматра се „страна у уговору о набавци добара или услуга чије су испоруке неопходне за производњу производа или за пружање и коришћење дотичне услуге“²⁸. Међутим, када је у питању пословање индиректних добављача, ЗДПЈС поставља значајно ниже стандарде, па је тако немачко привредно друштво у погледу обавезе дужне

²⁴ Исто. Вид. Williams, L., *Defining the responsible supply chain*, <https://www.minespider.com/blog/defining-the-responsible-supply-chain#:~:text=%E2%80%9CResponsible%20sourcing%2C%20also%20referred%20to,4>

²⁵ Уп. чл. 2, ст. 5 ЗДПЈС.

²⁶ Вид. чл. 2, ст. 6 ЗДПЈС.

²⁷ Исто.

²⁸ Вид. чл. 2, ст. 7 ЗДПЈС.

пажње, дужно да спроведе законом прописане мере²⁹, без одлагања, само уколико поседује „стварне индиције које указују на могућу повреду у области људских права или животне средине код индиректних добављача“³⁰. Индиректним добављачем у смислу ЗДПЈС сматра се „свако предузеће које није директни добављач и чије су испоруке неопходне за производњу производа предузећа или за пружање и коришћење дотичне услуге“³¹. Улога немачког привредног друштва у проширеном ланцу снабдевања, у погледу примене обавеза дужне пажње у односу на индиректног добављача активира се само када постоји „поткрепљено сазнање“³², тј. када постоје разлози који указују на постојање ризика за људска права и животну средину или када је пријављена повреда обавеза у вези са њима.

Немачким законом су одређени захтеви (мере) у погледу обавеза дужне пажње које је немачко привредно друштво дужно да испуни како би спречило или смањило апострофиране ризике, али и зауставило повреде обавеза из области људских права или животне средине. Такви захтеви обухватају: успостављање система управљања ризиком; одређивање интерне надлежности у предузећу; спровођење редовних анализа ризика; давање изјаве о начелима; успостављање превентивних мера у области сопственог пословања и према директним добављачима; предузимање корективних мера; успостављање притужбеног поступка; спровођење обавеза дужне пажње у погледу ризика код индиректних добављача; и документовање и извештавање.³³

Конкретни кораци који се морају предузети у оквиру обавеза дужне пажње су прописани законом на прецизан начин. Дакле, не постоји општа одредба о обавези дужне пажње, што доприноси већем степену правне сигурности у примени овог прописа. Предвиђени списак мера, одређен као *numerus clausus*, не представља једнократне обавезе привредних друштава, већ подразумева континуирано и правовремено извршавање обавеза привредних друштава ради спровођења свих законом постављених захтева у вези са корпоративном дужном пажњом. Овакав приступ немачког законодавца прати оријентацију изражену у *soft law* правилима УН о бизнису и људским правима, што је јасно из образложења закона.³⁴

Да би немачка привредна друштва испунила обавезе дужне пажње, потребно је да на одговарајући начин, у смислу ЗДПЈС, извршавају

²⁹ Те мере се односе на: 1) спровођење анализе ризика; 2) успостављање одговарајуће превентивне мере у односу на узрочника; 3) развијање и имплементацију концепта за спречавање, заустављање или смањење обавеза; и 4) евентуално ажурирање своје изјаве о начелима. Вид. чл. 9, ст. 3 ЗДПЈС.

³⁰ Вид. чл. 9, ст. 3 ЗДПЈС.

³¹ Вид. чл. 2, ст. 8 ЗДПЈС.

³² Вид. чл. 9, ст. 3 ЗДПЈС.

³³ Чл. 3, ст. 1, тач. 1-9 ЗДПЈС.

³⁴ Томић, Љ., *нав. чланак*, стр. 219.

предвиђене захтеве, тј. да примењују прописане мере. Примереност у поступању је правни стандард који привредно друштво мора применити у сваком конкретном случају када спроводи мере дужности пажње, како у оквиру свог пословања, тако и код својих добављача.³⁵ Законодавац је одредио критеријуме како би се овај правни стандард конкретизовао: „врста и обим пословања (делатности) привредног друштва; способност привредног друштва да утиче на директног (непосредног) узрочника ризика за људска права или животну средину или повреде обавеза у области људских права или животне средине; уобичајено очекивана тежина, реверзибилност и вероватноћа повреде обавеза из области људских права или животне средине; врста доприноса привредног друштва проузроковању ризика за људска права или животну средину или повреде обавеза из области људских права или животне средине“³⁶. Из свега наведеног, произлази да ће немачка привредна друштва, на које се непосредно односи овај закон, бити принуђена да сарађују са својим добављачима како би испунила обавезе дужне пажње, чак и ако се на саме добављаче овај закон непосредно не односи.

3. Сарадња немачких привредних друштава и њихових добављача ради испуњења прописаних обавеза дужне пажње

Немачка привредна друштва ће у многим случајевима бити зависна од сарадње са својим добављачима како би испунила своје обавезе према Закону о дужној пажњи у ланцима снабдевања. Ова сарадња почиње од обавезе успостављања система управљања ризиком, што је прописано законом, а уз то, немачким привредним друштвима такође ће бити потребна помоћ и подршка њихових добављача ради испуњења других Законом прописаних обавеза дужне пажње.

Иако добављачи нису обавезни да сарађују у вези са дужном пажњом, таква сарадња је неопходна и разумна за обе стране. Међутим, сарадња не подразумева проширење обавеза из закона. Важно је напоменути да није дозвољено да привредна друштва на која се ЗДПЈС односи, преносе своје законске обавезе дужне пажње на добављаче.³⁷ Тако би могло, примера ради, да се сматра непримереним захтевом уколико би немачко привредно друштво тражило од својих добављача да се придржавају свих Законом предвиђених обавеза дужне пажње у ланцу снабдевања и да такво поступање писмено потврде изјавом да се у ланцу снабдевања поштују све релевантне одредбе и

³⁵ Исто.

³⁶ Чл. 3, ст. 2, тач. 1-4 ЗДПЈС

³⁷ Вид. *Zusammenarbeit in der Lieferkette zwischen verpflichteten Unternehmen und ihren Zulieferern*, нав. дело, стр. 3.

мере које се односе на људска права и животну средину. Када немачка привредна друштва на која се ЗДПЈС односи, сарађују са својим добављачима, односно поступају у односу према добављачима, такво поступање мора бити у складу са принципима примерености (прикладности) и ефикасности (ефективности).³⁸

Ефикасне су оне мере које омогућавају немачким привредним друштвима да препознају и умање ризике кршења људских права и животне средине у својим ланцима снабдевања, односно, уколико је до повреде људских права и животне средине већ дошло, да спрече, окончају или умање обим ових повреда. Ради тога, немачка привредна друштва морају детаљно анализирати околности ситуације, све њене специфичности, узети у обзир ризике и одабрати посебан приступ. Такође, немачка привредна друштва морају узети у обзир и капацитете свјих добављача како би проценила ефикасност мера. Мере које су очигледно презахтевне за добављаче (нпр. финансијски захтевне) обично су неефикасне и непримерене. Капацитети добављача зависе од различитих фактора, а посебно од ресурса које имају на располагању, величине привредних друштава, сектора у коме послују, позиције у ланцу снабдевања, као и од специфичних локалних услова пословања.³⁹

Иако привредна друштва ван делокруга ЗДПЈС нису непосредно обавезна да сарађују поводом примене корпоративне дужне пажње у вези са заштитом људских права и животне средине, многа немачка привредна друштва се већ увелико обраћају својим добављачима са захтевима за информацијама. Одбијање добављача да сарађују у погледу обавеза дужне пажње и да се прилагоде захтевима које ЗДПЈС намеће њиховим уговорном партнерима⁴⁰, може имати негативне утицаје на пословни однос са немачком компанијом, односно може довести до негативних последица по уговорни однос, укључујући раскид пословне сарадње. Да бисмо разумели како ће се сарадња немачког привредног друштва и добављача најчешће одвијати, потребно је да анализирамо ту сарадњу кроз неке од најважнијих обавеза дужне пажње – анализу ризика, превентивне и корективне мере, као и жалбени поступак.

У погледу анализе ризика, важно је истаћи да су транспарентност и разумевање ризика за људска права и животну средину у сопственом ланцу снабдевања од суштинске важности за испуњавање ове конкретне, али и других обавеза дужне пажње.⁴¹ Према ЗДПЈС, немачко привредно друштво је дужно да једном годишње спроведе одговарајућу анализу ризика како би идентификовало ризике за људска права и животну средину у области

³⁸ Federal Office for Economic Affairs and Export Control, *Guidance Collaboration in the supply chain between obliged enterprises and their suppliers*, 2023, стр. 11.

³⁹ Исто, стр. 3.

⁴⁰ Томић, Љ., *нав. чланак*, стр. 224.

⁴¹ *Guidance Collaboration in the supply chain between obliged enterprises and their suppliers*, *нав. дело*, стр. 3.

сопственог пословања и код својих директних добављача.⁴² Поред тога, анализа ризика се мора спроводити и чешће, поводом конкретног случаја, када немачко привредно друштво мора да узме у обзир значајно измењене или повећане ризике у ланцу снабдевања, нпр. због увођења нових производа, пројеката или нове области пословања, ка и у случају када добије релевантна сазнања из жалбеног поступка.⁴³ У том смислу, немачка привредна друштва су дужна да изврше непланирану анализу ризика и у случају тзв. "поткрепљеног знања", тј. у случају значајних промена у пословној активности или ризичној ситуацији у вези са индиректним добављачима (добављачима њихових директних добављача). Ради тога им је најчешће потребно да добију информације од својих директних добављача како о ризицима у њиховом пословању, тако и о ризицима у пословању њихових добављача (следеће карике у ланцу снабдевања). Захтеви за информацијама о ризицима и пословању упућени добављачима би требало да буду образложени како би се осигурало да су тражени подаци неопходни или уистину потребни, уз презентоване мере опреза за заштиту достављених података у немачко привредно друштво које је обавезно да их поверљиво чува.⁴⁴ Идентификовани ризици морају на одговарајући начин да буду вредновани и приоритизовани.⁴⁵ Немачка привредна друштва морају узети у обзир резултате своје прелиминарне анализе ризика када траже информације од својих добављача. У контексту даље продубљене и правилне анализе ризика, требало би да истраже ризике и код добављача са ниским ризицима, али са мање интензивним мерама него што је то случај код добављача са високим ризицима.⁴⁶ Немачка привредна друштва морају да изврше редовну и по потреби, додатну анализу ризика како би осигурала да испуњавају своје обавезе корпоративне дужне пажње према ЗДПЈС, односно не могу заменити своју анализу ризика општим упућивањем на уговорне гаранције својих добављача да су њихови ланци снабдевања без ризика по људска права и животну средину.⁴⁷ Уколико немачка привредна друштва не испуњавају ову обавезу, без обзира на конкретну ситуацију која указује на незнатне ризике код добављача, то може довести до одговарајућих мера БАФА-е.

Уколико се у току анализе ризика исти идентификују, подаци о њима морају да се доставе руководству – доносиоцима одлука (управном одбору или одељењу за набавку) ради предузимања, без одлагања, даљих превентивних

⁴² Вид. чл. 5, ст. 4 ЗДПЈС

⁴³ Исто.

⁴⁴ Уп. Guidance Collaboration in the supply chain between obliged enterprises and their suppliers, *нав. дело*, стр. 3.

⁴⁵ Исто, стр. 13. Уп. Чл. 5, ст. 2 ЗДПЈС

⁴⁶ Guidance Collaboration in the supply chain between obliged enterprises and their suppliers, *нав. дело*, стр. 2.

⁴⁷ Исто.

и/или корективних мера.⁴⁸ У оквиру примене превентивних мера, руководство немачког привредног друштва дужно је најпре да донесе изјаву о начелима о стратегији заштите људских права у области сопственог пословања⁴⁹, а затим да у област сопственог пословања интегрише одговарајуће мере превенције. Те мере подразумевају, између осталих, обавезе привредног друштва да: 1) имплементира стратегије људских права у релевантне пословне процесе; 2) развија и спроведе стратегије набавке и праксе набавке како би спречила или смањила идентификоване ризике; 3) спроводи обуке у релевантним областима пословања; и 4) спроводи контролне мере засноване на ризику ради праћења усклађености са стратегијом људских права која је садржана у својој изјави о начелима.⁵⁰

Када немачко привредно друштво настоји да примени превентивне мере према својим директним добављачима, оно ће се трудити да то постигне путем одговарајућих акција или увођењем посебних, додатних клаузула унутар већ постојећих уговорних односа и гаранција.⁵¹ Законом је прописана дужност привредног друштва да имплементира одговарајуће превентивне мере према добављачу када се код њега идентификују ризици. Посебно су издвојене дужности немачког привредног друштва да: приликом избора директног добављача узме у обзир захтеве у области људских права и животне средине; имплементира уговорну гаранцију директног добављача да ће испунити тражене захтеве и даље предузети одговарајуће мере дуж ланца снабдевања; спроводи континуиране обуке и усавршавања; и на крају, постигне договор о одговарајућим уговорним контролним механизмима и њиховој имплементацији заснованој на ризику како би се пратила усклађеност пословања са стратегијом људских права код директног добављача. Уз све ово, постоји могућност примене адекватних превентивних мера према индиректном добављачу, уколико постоје стварне индикације у погледу идентификованих ризика. У том смислу, нам се чини као важно, питање које ЗДПЈС не регулише (па га овом приликом остављамо отвореним до даље анализе сарадње у пракси), а то је могућност и смисленост сарадње немачког привредног друштва и директног добављача када је у питању спровођење превентивних мера код индиректног добављача.

⁴⁸ Уп. чл. 5, ст. 3 и чл. 6, ст. 1 ЗДПЈС

⁴⁹ Чл. 6, ст. 2 ЗДПЈС. Многа немачка привредна друштва ће захтевати од својих добављача да прихвате њихов Кодекс понашања (такође познат и као Кодекс понашања добављача). Ови кодекси или додаци уговорним споразумима обично регулишу поштовање људских права, еколошка очекивања и сарадњу како би се испуниле обавезе предузећа. Вид. *Guidance Collaboration in the supply chain between obliged enterprises and their suppliers*, *нав. дело*, стр. 9.

⁵⁰ Уп. чл. 6, ст. 3, тач. 1-4 ЗДПЈС

⁵¹ Вид. *Guidance Collaboration in the supply chain between obliged enterprises and their suppliers*, *нав. дело*, стр. 9.

У случају да немачко привредно друштво утврди да предстоји повреда или да је дошло до повреде обавеза у вези са људским правима и животном средином унутар сопственог пословања или код директног добављача, оно је дужно да одмах предузме одговарајуће корективне мере како би се спречило или зауставило наступање повреда или смањило обим наступеле повреде.⁵² Сврха примене корективних мера у оквиру сопственог пословања у земљи или иностранству је да предупреди повреде, односно да начелно доведе до престанка повреде. Међутим, ако је повреда обавезе код директног добављача таква да не може да се заустави у скоријој будућности (у догледно време), немачко привредно друштво је дужно да одмах развије и имплементира концепт (корективни план) за њено даље заустављање или смањење обима, при чему тај концепт мора да садржи конкретну временску динамику.⁵³ Приликом његовог креирања, посебно се морају узети у обзир Законом предвиђене мере. Најпре, потребно је да немачко привредно друштво и добављач (у оквиру чијег пословања је повреда наступила) заједно направе план за заустављање или смањење повреде. Конкретан облик, временска динамика и реализација тог плана ће зависити од одлуке самог добављача. Поред тога, немачко привредно друштво може повећати могућност утицаја на свог добављача кроз шире секторске иницијативе и стандарде, удруживањем са другим привредним друштвима, тј. склапањем уговорног партнерства са другим добављачима.⁵⁴ И као крајње средство⁵⁵, немачко привредно друштво може привремено да раскине пословни однос са добављачем у току примене претходних мера. Такав раскид законодавац оцењује као потребан само ако: се повреда оцењује као веома озбиљна⁵⁶; корективни план није успео да реши ситуацију у предвиђеном временском року; нису доступна друга блажа средства која би била ефективна, као што је повећање утицаја на добављача кроз шире секторске иницијативе.⁵⁷

Са једне стране, корективне мере морају бити пажљиво осмишљене како би се спречиле повреде обавеза у области људских права и животне средине,

⁵² Чл. 7, ст. 1 ЗДПЈС

⁵³ Чл. 7, ст. 2 ЗДПЈС

⁵⁴ Слично, уп. Често постављена питања о немачком Закону о дужној пажњи у ланцу снабдевања, *нав. дело*, стр. 8.

⁵⁵ Fleischer, H., Mankowski, P., *Gesetz über die unternehmerischen Sorgfaltspflichten zur Vermeidung von Menschenrechtsverletzungen in Lieferketten (Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz) Kommentar*, 2023 Verlag C.H. Beck, München, стр. 437.

⁵⁶ Fleischer, H., Mankowski, P., *нав. дело*, стр. 438. Премда, Закон не дефинише шта су веома тешке повреде, потребно је узети у обзир да је раскид пословног односа замишљен као крајње средство и има значајне последице по све уговорне партнере, па аутори Коментара сматрају да је неопходно рестриктивно тумачење.

⁵⁷ Чл. 7, ст. 3 ЗДПЈС.

зауоставиле постојеће и смањили негативни ефекти.⁵⁸ Уколико предузете мере нису довољне у сврху постизања овог циља, немачко привредно друштво се суочава са могућношћу санкција. С друге стране, добављачи би требало да провере који су им ресурси доступни за потребне конкретне корективне мере, као и да утврде у којој ситуацији и са којим степеном одговорности су (евентуално) допринели наступелој повреди.⁵⁹

Од изузетне важности за спровођење свих других обавеза корпоративне дужне пажње је посебна обавеза немачких привредних друштава, према ЗДПЈС, да успоставе поступак за изјављивање притужби (интерни⁶⁰ жалбени поступак), који треба да буде доступан свим странама укљученим у ланац снабдевања (дакле и добављачима). Такав поступак треба да омогући лицима⁶¹ да укажу на ризике за људска права и животну средину, као и на повреду обавеза из области људских права или животне средине, које су проузроковане економским активностима привредног друштва у области сопственог пословања или пословања директног добављача. Погођене (заинтересоване) стране из земаља где се налазе производни капацитети (запослени у ланцу снабдевања) могу путем овог поступка извести немачко привредно друштво о потенцијалним реалним ризицима или наступелим повредама заштићених права. Притужбени (жалбени) поступак је ефикасан канал комуникације и као такав представља систем раног упозорења⁶² помоћу ког се проблеми препознају и решавају пре него што дође до повреде људских права или нарушавања животне средине. Информације добијене овим путем служе (осим за заштиту права и коришћење ефикасних правних лекова уколико се у поступку успе са притужбом) и за усмеравање руководства привредног друштва да ажурирају анализу ризика и по потреби предузму потребне превентивне и корективне мере.

Привредна друштва се могу суочити са практичним изазовима у успостављању доступног, поверљивог, приступачног, транспарентног и предвидљивог притужбеног поступка у коме је обезбеђена заштита од дискриминације или кажњавања подносиоца притужбе. Овакве потешкоће је релативно лакше превазићи када се подносилац жали на поступање у

⁵⁸ Уп. Често постављена питања о немачком Закону о дужној пажњи у ланцу снабдевања, *нав. дело*, стр. 8.

⁵⁹ Guidance Collaboration in the supply chain between obliged enterprises and their suppliers, *нав. дело*, стр. 4.

⁶⁰ Fleischer, H., Mankowski, P., *нав. дело*, стр. 455.

⁶¹ Најважније циљне групе жалбеног поступка су особе у пословном подручју привредног друштва или у ланцу снабдевања, којима су потенцијално угрожена људска или еколошка права, дакле не само и нужно запослени код немачког привредног друштва или добављача. Вид. више у, Урдаревић, Б., Ристовски, Д., *Приручник о жалбеним механизмима*, Београд, 2023, стр. 17.

⁶² Fleischer, H., Mankowski, P., *нав. дело*, стр. 451.

пословању немачког привредног друштва, несумњиво се чини као тежа ситуација када је у питању поступање директног добављача, али можемо основано претпоставити да је најтежа и донекле нејасна ситуација када се притужба односи на повреде које долазе од индиректних добављача. Закон не пружа решења за овакве потешкоће. Међутим, привредна друштва би требало да детаљно прегледају своје ланце снабдевања како би осигурала да све особе које су потенцијално погођене њиховим пословним активностима (као и пословним активностима добављача) имају приступ поступку за изјављивање притужби. У сваком случају, потребно је консултовати потенцијално погођене стране приликом осмишљавања и успостављања самог притужбеног поступка.⁶³ Уз то, чини се да и сама немачка привредна друштва која су обавезна да прослеђују информације о начину функционисања и доступности свог притужбеног поступка треба да имају на уму да постоји могућност сукоба интереса са легитимним интересима добављача који желе да ограниче директни контакт између индиректног добављача и немачког привредног друштва. С тим у вези, потребно је да директни добављачи приликом захтева за информацијама, провере које су информације заиста потребне немачким уговорним партнерима и да ли постоје легитимни разлози за њихово откривање, као и да поштују принципе економичности података, при чему могу користити споразуме о чувању пословне тајне.⁶⁴ На крају, како из ЗДПЈС јасно произилази, немачка привредна друштва не могу избећи своју обавезу успостављања и спровођења адекватног притужбеног поступка позивањем на притужбене механизме који евентуално постоје код њихових добављача.⁶⁵ Алтернативно, и сами добављачи, иако према Закону нису обавезни, могу, а и пожељно је да успоставе и сопствене притужбене поступке по угледу на уговорног партнера из Немачке, односно у складу са одредбама ЗДПЈС, а у контексту опште пословне политике усклађивања пословања.

4. Закључна разматрања о разлозима усклађивања пословања немачких добављача са немачким Законом о дужној пажњи у ланцима снабдевања

Сарадњу у ланцу снабдевања можемо схватити као континуиран и динамичан процес заснован на правовременој размени информација и дијалогу. Немачка привредна друштва која су са својим добављачима остварила успешну и фер сарадњу током дужег временског периода морају бити свесна своје улоге

⁶³ Често постављена питања о немачком Закону о дужној пажњи у ланцу снабдевања, *нав. дело*, стр. 15.

⁶⁴ Guidance Collaboration in the supply chain between obliged enterprises and their suppliers, *нав. дело*, стр. 33.

⁶⁵ *Исто*, стр. 17.

и утицаја у области заштите људских права и животне средине. У погледу испуњења обавеза корпоративне дужне пажње, које проистичу из Закона о дужној пажњи у ланцима снабдевања, може се очекивати да ће немачке компаније према својим добављачима применити комбиновани приступ, са једне стране подстицај за ефикасну сарадњу, а са друге стране контролу тражених мера. Сходно томе, потребно је да се добављачи припреме за све веће захтеве својих купаца, тако што ће превентивно успоставити и спроводити мере за смањење ризика од повреде заштићених људских права и животне средине.

Постоји више разлога због којих је сврсисходно да добављачи немачких привредних друштава из Републике Србије своје пословање ускладе са захтевима из немачког Закона, односно са захтевима које ће им на основу њега упутити немачки уговорни партнер. Најпре, иако се обавезе корпоративне дужне пажње из ЗДПЈС непосредно односе само на немачка привредна друштва (која имају предвиђени број запослених), она могу бити санкционисана како због својих пропуста, тако и због пропуста својих добављача у ланцу снабдевања. Поред тога, неусклађеност пословања са ЗДПЈС може оштетити репутацију немачког привредног друштва и имиџ брэнда. Потрошачи и заинтересоване стране све више очекују од привредних друштава да послују етички и одрживо. Повезивање са добављачима који крше стандарде људских права и животне средине може довести до негативног публицитета и реакције потрошача. Даље, усклађеност пословања са ЗДПЈС може бити предуслов за приступ немачком тржишту или за одржавање постојећих уговорних односа са немачким компанијама. Добављачи који проактивно обезбеђују усклађеност са захтевима могу да стекну конкурентску предност и да привуку одговорне немачке инвеститоре, партнере и купце за своје производе и услуге. Другачије, добављачи који одбијају да ускладе своје пословање са захтевима својих немачких уговорних партнера, ризикују могуће штетне последице: раскид пословне сарадње, измену уговорених услова купопродаје производа или услуге, губитак конкурентности на страном тржишту, немогућност управљања ризицима за људска права и животну средину на време и на крају, лошу репутацију свог привредног друштва, производа и услуге.

Обзиром да се сви учесници процеса имплементације мера за спровођење обавеза корпоративне дужне пажње налазе у процесу учења, њихово заједничко бављење захтевима, размена информација о идентификованим ризицима, као и дељење искустава и добрих пракси представљају основ за успостављање добре сарадње у којој су заштита људских права и животне средине у свим областима пословања један од приоритета у транспарентном ланцу снабдевања. На крају, истакли бисмо да сâм Закон о дужној пажњи у ланцима снабдевања представља добар пример за регулисање предметне материје, па ће добављачи у Републици Србији који своје производе и услуге извозе у Немачку, а који успоставе праксу усклађености пословања са

Јелена Чановић Спасојевић, Немачки закон о дужној пажњи у ланцима снабдевања и његов утицај на добављаче – привредне ... (стр. 697-713)

обавезама корпоративне дужне пажње, бити добро припремљени за развој националног правног оквира у овој области.

*Jelena Čanović Spasojević, LL.M., Assistant
Faculty of Law, University of Kragujevac*

GERMAN SUPPLY CHAINS DUE DILIGENCE ACT AND ITS IMPACT ON SUPPLIERS - BUSINESS ENTITIES IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

German Act on Corporate Due Diligence Obligations for the Prevention of Human Rights Violations in Supply Chains (Supply Chains Due Diligence Act - SCDDA), which came into force on January 1st 2023, establishes corporate due diligence obligations for German companies with at least 1,000 employees, with aim to prevent violations of human rights and the environment in the field of own business, as well as business of their direct and indirect suppliers. The imposition of such an extraterritorial obligation implies cooperation of these German companies and their suppliers in the supply chain. The paper analyzes the most important aspects of the SCDDA, the relationship between German companies and their suppliers, as well as their cooperation in order to fulfill specific, legally prescribed obligations of due diligence: risk analysis, preventive and corrective measures and complaints procedure. In the final deliberations, we dealt with the reasons for harmonizing the operations of German suppliers - business entities from the Republic of Serbia with the requirements arising from corporate due diligence obligations.

Key words: *corporate due diligence obligations, supply chain, human rights and environment, suppliers.*

Литература

Act on Corporate Due Diligence Obligations for the Prevention of Human Rights Violations in Supply Chains https://www.bmas.de/SharedDocs/Downloads/DE/Internationales/act-corporate-due-diligence-obligations-supply-chains.pdf?__blob=publicationFile&v=3
Act on Corporate Due Diligence Obligations in Supply Chains, <https://www.csr-in-deutschland.de/EN/Business-Human-Rights/Supply-Chain-Act/supply-chain-act.html>

- Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle (BAFA), Zusammenarbeit in der Lieferkette zwischen verpflichteten Unternehmen und ihren Zulieferern, Die wichtigsten Fragen und Antworten für KMU, 2023.
- Gesetz über die unternehmerischen Sorgfaltspflichten in Lieferketten, SRN, Bundesgesetzblatt Jahrgang 2021 Teil I Nr. 46, ausgegeben zu Bonn am 22. Juli 2021. https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger_BGBI&jumpTo=bgbl121s2959.pdf#_bgbl_%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl121s2959.pdf%27%5D_1712308777965
- Лукиновић, М., Јовић, В., *Еколошко право*, Београд, 2021.
- Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz (LkSG), https://www.bafa.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/Lieferketten/2023_12_zusammenarbeit_lieferkette.html
- Николић, Д., *Право животне средине као научна и наставна дисциплина*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 3/2011.
- Томић, Љ., *Еколошко-правни аспекти новог немачког Закона о корпоративној дужности пажње у ланцима снабдевања – испитивање дејства на правне субјекте у Републици Србији*, Страни правни живот, год. 67, бр. 2/2023.
- Урдаревић, Б., Ристовски, Д., *Приручник о жалбеним механизмима*, Београд, 2023.
- Fleischer, H., Mankowski, P., *Gesetz über die unternehmerischen Sorgfaltspflichten zur Vermeidung von Menschenrechtsverletzungen in Lieferketten (Lieferkettensorgfaltspflichtengesetz) Kommentar*, 2023 Verlag C.H. Beck, München.
- Federal Office for Economic Affairs and Export Control, Guidance Collaboration in the supply chain between obliged enterprises and their suppliers, The most important questions and answers for SME, 2023.
- Центар за политике еманципације, Често постављена питања о немачком Закону о дужној пажњи у ланцу снабдевања (ЗДПЛС), стр. 1, http://www.industrijskisindikato.org/userfiles/file/Cesto_postavljena_pitanja_o_nemackom_zakonu_o_duznoj_paznji_u_lancima_snabdevanja.pdf
- Чановић Спасојевић, Ј., Спасојевић, Н., *Дужност пажње и одговорност у ланцу снабдевања у контексту сузбијања трговине људима - упоредноправна анализа и анализа домаћих прописа са предлогом за побољшање домаћег законодавног оквира*, Удружење „Астра - акција против трговине људима“, Београд, 2022.
- Williams, L., *Defining the responsible supply chain*, <https://www.minespider.com/blog/defining-the-responsible-supply-chain#:~:text=%E2%80%9CResponsible%20sourcing%2C%20also%20referred%20to,4>